

Aan geadresseerde

Amsterdam, november 2017

Manifest Landelijke Federatie Het Behouden Huis

Geachte lezer,

De rijksoverheid heeft ervoor gekozen om, acht jaar na de vorige herziening (*Modernisering Monumentenzorg (MoMo)*), het erfgoedstelsel opnieuw te onderwerpen aan een brede herijking. In het voorjaar van 2017 is een proces van fundamentele herziening opgestart onder de titel '*Erfgoed Telt!*'.

De Landelijke Federatie Het Behouden Huis (LFBH) wil vanuit de specifieke kennis en ervaring van de bij haar aangesloten organisaties graag actief bijdragen aan die herijking.

Het was voor het bestuur van de LFBH-aanleiding om een blik vooruit te werpen op de toekomst van de monumentenzorg en lijnen uit te zetten voor versterking van de condities voor instandhouding van kwetsbare monumenten.

Een en ander is uitgewerkt in het voorliggende Manifest waarin een tiental thema's aan de orde komen die aandacht vragen van de sector als geheel en waarin de LFBH en haar achterban ook voor zichzelf een opgave ziet.

Het manifest beweegt tussen brede thema's als het maatschappelijk draagvlak voor erfgoed tot meer specifieke thema's op het gebied van de feitelijke instandhouding van historisch vastgoed. Het bestuur hoopt met dit Manifest bij te dragen aan een levendig en effectief debat, in de volle breedte van '*Erfgoed Telt!*', en binnen de eigen kring van monumenten beherende organisaties.

Landelijke Federatie Het Behouden Huis

Nederland kent tientallen organisaties die sinds jaar en dag historische panden aankopen, restaureren en daarna verhuren, op landelijk, regionaal en lokaal niveau. Ze hebben in de afgelopen decennia vele monumenten, vooral woonhuizen, gered van voortgaand verval of zelfs sloop.

In de praktijk hebben zij een schat aan kennis en ervaring opgedaan waardoor de panden verzekerd zijn van een hoogwaardige en duurzame instandhouding. Een aantal heeft inmiddels de status van 'Professionele Organisatie voor Monumentenbehoud' (POM) verworven, andere bereiden zich daarop voor.

De meeste van deze monumentenbeheerders zijn aangesloten bij de in 1974 opgerichte Landelijke Federatie Het Behouden Huis (LFBH). De Federatie behartigt de belangen van de 40 aangesloten organisaties en zet zich in de breedte in voor de instandhouding van kwetsbare monumenten. Ze beijvert zich voor een breed bewustzijn van de betekenis van historische woonhuizen en andere panden in dorp, stad en land en voor een stevig draagvlak voor bescherming, bestemming en instandhouding ervan.

De dynamiek van de erfgoedzorg

In de achterliggende decennia heeft de monumentenzorg grote ontwikkelingen doorgemaakt en dat is logisch: maatschappelijke en economische ontwikkelingen hebben hun weerslag op de toestand van en de omgang met het gebouwde erfgoed. Dat was ook in de afgelopen jaren het geval.

De belangstelling voor de specifieke identiteit van de leefomgeving is sterk gegroeid. Dat geldt ook voor het erfgoedtoerisme en voor de steeds grotere relatieve aantrekkingskracht van de historische binnensteden en dorpen. Monumenten, panden met een 'verhaal' en een duidelijk eigen karakter, zijn populair op de vastgoedmarkt.

Dat wil niet zeggen dat monumenten niet meer bedreigd worden en dat ze het ook zonder inzet vanuit de overheid en het particulier initiatief wel redden. Voor bepaalde categorieën geldt dat tot op zekere hoogte wel, maar zeker niet voor alle.

Er komen nieuwe opgaven bij en de urgentie verschuift: waar in de jaren '70 en '80, de tijd van de stadsvernieuwing, met name de (woonhuis)monumenten in de steden bedreigd werden, zijn het nu ook kerken en kloosters, boerderijen en andere categorieën in krimpgebieden en naoorlogse stadsuitbreidingen die door leegstand en verval in de gevarezone komen. Voor deze categorieën monumenten is juist extra inzet noodzakelijk.

Een steeds nijpender probleem is het groeiende tekort aan goede vaklieden die nodig zijn om op verantwoorde wijze monumenten te kunnen restaureren en onderhouden. Het imago van het bouwvak is slecht en dat straalt ook uit op het restauratiewerk. Dat is jammer, want in de praktijk is er een groot verschil tussen het meer standaardmatige, vaak industriële karakter van nieuwbouw en het meer ambachtelijke werken aan en in monumenten. De dreigende teloorgang van het restauratieambacht slaat neer op alle monumenten: zonder vakmensen is verantwoorde instandhouding niet mogelijk. De kwaliteit van het werk is in gevaar.

Wet- en regelgeving op het gebied van monumenten helpt bij de bescherming en biedt financiële steun bij restauratie en onderhoud. Maar de effectiviteit van regelgeving en subsidies laat te wensen over.

Monumenten beherende organisaties hebben daarmee te maken bij het aangaan van nieuwe opgaven en het verbreden van hun werkveld met andere categorieën dan de als rijksmonument beschermde woonhuizen.

We kunnen trots zijn op wat we in Nederland in de voorbije decennia hebben bereikt. Ons erfgoed staat er over het algemeen goed bij, ook als we het op internationaal niveau bezien. Maar, zoals hiervoor al aangestipt: er liggen nog aanzienlijke opgaven voor ons. En het werk is ook nooit klaar: instandhouding is een doorlopend proces met steeds weer kritische momenten, en het areaal van monumenten blijft groeien.

Het is goed dat de sector kritisch kijkt naar hoe het nu gaat en wat er beter kan. MoMo 2009 heeft veel in gang gezet maar de doelen zijn zeker niet allemaal bereikt. Wij hopen dat de herijking onder de noemer 'Erfgoed Telt!' alle partijen inspireert en dat het ook verbindt. De erfgoedsector kan met

name dat ook goed gebruiken: een bundeling van krachten voor een gemeenschappelijk doel dat uitstijgt boven de individuele belangen: duurzame instandhouding van ons erfgoed.

Wij dragen er graag aan bij.

Missie Landelijke Federatie Het Behouden Huis

De leden van de LFBH willen kwetsbare monumenten nieuw leven inblazen en duurzaam in stand houden door verwerving, passende herbestemming, en verantwoorde restauratie, onderhoud en exploitatie. De LFBH streeft naar optimale condities voor de bij haar aangesloten organisaties zodat zij een effectieve en efficiënte bijdrage kunnen leveren aan deze gezamenlijk drijfveer. Ze zet in op een breed maatschappelijk en bestuurlijk draagvlak, effectieve wet- en regelgeving, voldoende scholing en opleiding, hoge standaarden voor de kwaliteit van herbestemming, restauratie en onderhoud en een krachtige positie en hoge mate van professionaliteit van de bij haar aangesloten organisaties.

Heeft u behoefte aan nadere informatie of wilt u contact met een van de bestuursleden neemt u dan contact op met Irene Agterkamp, bestuur ondersteuning van de LFBH. 06-29112645 of info@federatiebehoudenhuis.nl

Manifest Landelijke Federatie Het Behouden Huis in het kader van 'Erfgoed telt!'

De LFBH doet het volgende appèl aan de erfgoedsector als geheel en aan de eigen achterban:

1. Maak erfgoed bereikbaar voor iedereen
2. Verbeter het imago van het restauratievak
3. Maak informatie toegankelijk, zet kennis effectief in
4. Geef extra aandacht aan kwetsbare erfgoedcategorieën
5. Behandel alle beschermde monumenten eenduidig
6. Creëer meer ruimte voor transformatie
7. Ga uit van de werkelijke instandhoudingbehoefte
8. Benader verduurzaming ambitieus, realistisch en integraal
9. Borg dat historisch vastgoed dat verkocht wordt in goede handen komt
10. Zet de professionalisering van de sector voort

1. Maak erfgoed bereikbaar voor iedereen

Monumenten zijn in veel opzichten nog een relatief exclusief 'feest' voor de autochtone, hoger opgeleide en beter gesitueerde Nederlanders.

Monumenten zijn het meest toegankelijke cultuurgood: iedereen geniet immers van de schoonheid en aantrekkelijkheid van historische dorpen, steden en landschappen. Vaak gebeurt dit echter passief en onbewust.

De Open Monumentendag biedt het publiek al meer dan 30 jaar ook een kijkje binnen de muren van monumenten, maar dat is maar één weekend per jaar voor gemiddeld 900.000 mensen. In meer actieve zin worden nog altijd grote groepen in de samenleving niet bereikt. Dat geldt voor het bezoeken van monumenten, het deelnemen aan culturele en andere evenementen in monumenten en zeker voor het actief en vrijwillig inzetten voor behoud van monumenten.

Ook het wonen en werken in een monument is door financiële en andere belemmeringen nogal ontoegankelijk voor een breder publiek. Het kopen of huren van een monument is meestal duur, het onderhoud is kostbaar en de gewenste verduurzaming doet daar nog een schepje bovenop.

De sector moet zich meer inspannen om iedereen te laten genieten van en betrekken bij het erfgoed. Eigenaren van monumenten moeten hun deuren meer open zetten voor het publiek.

Daarmee wordt het maatschappelijk draagvlak verbreed en dat is nodig.

Institutionele eigenaren van monumenten en overheden zouden samen kunnen onderzoeken hoe wet- en regelgeving zó aangepast kan worden dat ook betaalbare woon- en werkruimte gecreëerd kunnen worden in monumenten.

2. Verbeter het imago van het restauratievak

Voor een kwalitatief verantwoorde instandhouding zijn vaklieden nodig. Helaas zijn ze steeds moeilijker te vinden.

Er zijn te weinig jonge mensen die kiezen voor een loopbaan in het bouwvak. De bouwsector heeft een slecht imago: als je al een baan vindt is het keihard werken voor weinig geld. Dat restaureren zoveel specifiek, ambachtelijker en mooier is dan het gemiddelde werk in de nieuwbouw, daarvan zijn de jonge mensen zich onvoldoende bewust. En dus moeten we ze met de praktijk van herbestemmen, restaureren en onderhouden van monumenten in aanraking brengen.

Het praktijkonderwijs kan een belangrijke rol spelen bij de verbetering van het imago van het restauratievak. Al voor de vmbo-opleiding zouden leerlingen attent gemaakt moeten worden op de opleidings- en werkmogelijkheden. De aansluiting van het praktijkonderwijs op het restauratieambacht moet verbeterd worden.

De restaurerende instellingen kunnen daarin een belangrijke rol spelen door de deuren open te zetten en een kijkje in de keuken te gunnen. De jaarlijkse Open Monumentendag of de Erfgoedfair kan aangegrepen worden om leerlingen die nadenken over hun studiekeuze actief te bereiken.

In samenspraak met opleidingen kan het feitelijke perspectief van werken in de restauratie gecommuniceerd worden. Het initiatief van de Restauratie Opleidings Projecten (ROP's) moet verbreed en uitgebreid worden, de restaurerende organisaties moeten zoveel mogelijk projecten aanleveren en mee organiseren.

De rijksoverheid zou een op de jonge generatie gericht charmeoffensief voor het restauratievak financieel en programmatisch moeten ondersteunen.

3. Maak informatie toegankelijk, zet kennis effectief in

Meer algemene informatie over monumenten(zorg) is voor niet ingevoerde monumenteneigenaren en andere doelgroepen nog altijd moeilijk te vinden en te doorgronden. Op het lokale niveau is het veelal moeilijk om de weg te vinden naar de kennis en expertise die nodig is om een professioneel opdrachtgever te zijn.

Erfgoed is specifieke materie en het is essentieel dat iedereen die erfgoed in handen heeft kan beschikken over relevante informatie en weet waar hij de noodzakelijke kennis vandaan kan halen. Monumenteneigenaren, ontwikkelpartijen, architecten en uitvoerende bedrijven, belangenorganisaties, al deze partijen moeten snel en eenvoudig toegang hebben tot eenduidige en betrouwbare informatie. In de huidige digitale wereld moet die informatie via internet raadpleegbaar zijn.

De website *monumenten.nl* komt al vergaand hieraan tegemoet, deze verdient grotere bekendheid en verdere uitbouw als integraal monumenteninformatiesysteem. Het is essentieel dat alle relevante partijen hierbij aangehaakt worden. Informatie moet immers uit de sector zelf komen. De vraag is dus of deze website, die alleen door het NRF en RCE ondersteund wordt, voldoende breed draagvlak heeft. Een samenwerking met andere partijen ligt voor de hand.

De website hoeft niet alle onderwerpen te bevatten die relevant zijn voor de monumentenwereld. Om de website compact en 'leesbaar' te houden kan verwezen worden naar andere relevante websites, bijvoorbeeld op het gebied van duurzaamheidsverbeteringen.

Voor specifieke kennis over monumenten, over instandhouding, vergunningverlening, financiering et cetera is de gemeente primair het loket. In de decentralisatie die in de jaren '80 is ingezet werd die rol aan de gemeenten toebedeeld: eigenaren en andere partijen zouden met alle vragen over hun monument moeten aankloppen bij de gemeente. Bij grotere (monumenten)gemeenten werkt dat doorgaans naar behoren, daar zijn de kennis en expertise voorhanden. Bij kleine gemeenten is dat veel minder het geval: er is vaak slechts een deeltijd ambtenaar monumentenzorg aanwezig die nauwelijks ervaring kan opdoen en de ontwikkelingen in de sector nauwelijks kan bijhouden.

De erfgoedsteunpunten die in de meeste provincies actief zijn kunnen in potentie de ambtenaren in kleine gemeenten bijstaan, maar hun positie, capaciteit en middelen zijn veelal te beperkt om goed in die behoefte te voorzien.

De kennis die noodzakelijk is op het specifieke vakgebied van de monumenten(zorg) zou effectiever, efficiënter en eenduidiger ingericht kunnen worden op het provinciale schaalniveau, de grotere (monumenten)gemeenten uitgezonderd. De bestaande erfgoedsteunpunten kunnen daartoe uitgebouwd en versterkt worden. Het is het onderzoeken waard of ook de beoordeling van restauratieplannen beter op de provinciale schaal zou kunnen worden georganiseerd.

4. Geef extra aandacht aan kwetsbare erfgoedcategorieën

Bepaalde categorieën monumenten zijn extra kwetsbaar, zoals kerken, bedrijfsmonumenten, buitenplaatsen en boerderijen. Hiervoor moet extra aandacht komen, ook in financiële zin.

Er is in de afgelopen jaren enorm veel werk verzet om restauratieachterstanden weg te werken. Veel monumenten kregen een nieuwe bestemming die perspectief biedt op

duurzame instandhouding. De opgave voor herstel van woonhuismonumenten in de steden is geconsolideerd maar zal nooit helemaal verdwijnen.

Ze is minder omvangrijk en urgent geworden maar het is zaak dat ook zo te houden. Onderhoud is kostbaar, zeker wanneer sprake is een waardevol interieur en/of een historische tuin, zoals o.a. bij veel particuliere buitenplaatsen het geval is. Het mogelijke verdwijnen van de fiscale aftrek voor woonhuizen is daarom een ernstige bedreiging. Ook voor veel andere dan woonhuismonumenten geldt dat de opgave vooral is om de goede staat ook zo te houden: subsidie voor onderhoud is en blijft daarvoor een effectief middel.

Er zijn ook nu, net als in de vorige eeuw, categorieën monumenten waarvan de restauratiebehoefte omvangrijk en urgent is. Dat geldt bijvoorbeeld voor religieus erfgoed (met name kerken), industrieel erfgoed en agrarisch erfgoed: de oorspronkelijke functie verdwijnt, er ontstaat leegstand, het verval zet in. Dat is zeker buiten de grote steden een groot probleem, denk aan kerken in kleine kernen, boerderijen in krimpgebieden, bedrijfscomplexen op lastige locaties. Monumenten buiten de stedelijke gebieden hebben het relatief veel moeilijker omdat ze minder courant zijn: de markt biedt minder mogelijkheden tot transformatie, de investeringsruimte is minder.

Deze kwetsbare categorieën monumenten verdienen extra aandacht omdat een onrendabele top onvermijdelijk is. Zonder extra geld lijkt dat onmogelijk, weghalen bij de andere categorieën monumenten zal daar weer tot achteruitgang leiden. Het economisch en maatschappelijk belang van monumenten rechtvaardigt extra investeringen door de overheid, dat geldt zowel voor het Rijk als provincies en gemeenten. Daarbij moet ingespeeld worden op de betekenis van nieuwe bestemmingen om zo andere bronnen aan te boren.

Restaurerende instellingen, zoals de leden van de LFBH, zouden zich meer moeten richten op deze kwetsbare typen monumenten, en dus ook hun vleugels moeten uitslaan buiten de historische kernen en buiten de stedelijke gebieden. Dat kan overigens ook waardevol zijn voor woonhuiscomplexen in de naoorlogse stadsdelen. Maar zij hebben daarbij de steun van de overheid nodig: er moet voldoende ruimte worden geboden voor aanpassing naar nieuwe functies en er moet ruimte zijn voor financiële bijdragen.

5. Behandel alle beschermde monumenten eenduidig

In het huidige stelsel worden rijksmonumenten sterk bevoordeeld ten opzichte van andere monumenten (van gemeentewege beschermde monumenten, monumenten in beschermde stads- en dorpsgezichten en andere karakteristieke panden met een zekere formele status). Wat betreft subsidies voor restauratie worden ook de rijksmonumenten niet eenduidig behandeld: door specifieke regels bij de provinciale verdeling van rijksmiddelen kunnen bepaalde categorieën monumenten jarenlang niet aan bod komen.

Hoewel eigenaren van die andere categorieën evengoed te maken hebben met striktere regels bij de omgang met hun pand en met eisen t.a.v. de kwaliteit van onderhoud en restauratie, staan daar meestal geen of slechts beperkte voordelen tegenover. Er zijn vaak

geen mogelijkheden om subsidie te verkrijgen, de fiscale aftrek is niet aan de orde, de aantrekkelijke condities bij financiering zijn er niet of alleen onder strikte voorwaarden. Als we het ruimtelijke erfgoed integraal benaderen als de dragers van de identiteit van dorp, stad en land, en als we eigenaren van niet-rijksmonumenten dezelfde beperkingen opleggen zoals nu gebeurt, dan zouden die faciliteiten ook generiek van toepassing moeten zijn. Vooral in kleinere gemeenten is de expertise op het gebied van de omgang met provinciale en gemeentemonumenten te gering. De regeling voor Professionele Organisaties voor Monumentenbehoud zou zich ook moeten uitstrekken tot deze categorie van monumenten.

Restaurerende instellingen zouden zich meer op de niet-rijksmonumenten moeten en willen richten. Maar dat kunnen ze alleen waarmaken als ze daarbij financieel geholpen worden. Het zou bijvoorbeeld helpen als de uitzondering voor rijksmonumenten in de huurprijssystematiek of verduurzaming en vanwege de wet Kwaliteitsborging ook zou gelden voor de andere categorieën monumenten.

Ook m.b.t. rijksmonumenten kan het lastig zijn om een monument met een urgente restauratiebehoefte op te pakken. Rijkssubsidie kan bijvoorbeeld niet verleend worden omdat niet voldaan kan worden aan specifieke criteria die provincies hanteren bij de toekenning ervan. Zo stelt Noord-Holland de eis dat een monument opengesteld moet zijn voor publiek, wat bijvoorbeeld bij een boerderij – bij herbesteding naar wonen - onmogelijk is. Andere provincies geven prioriteit aan specifieke categorieën waardoor, ook bij een urgente opgave, het jaren kan duren voor subsidie verleend wordt. Het verdient aanbeveling dat de sector hierover een meer structureel overleg heeft met de provincies, bijvoorbeeld via het IPO, en komt tot langjarige afspraken zodat investeren in plannen effectiever wordt.

6. Creëer meer ruimte voor transformatie

Duurzame instandhouding van monumenten kan niet zonder een goede bestemming. Als de oorspronkelijke functie vervalt moet omgezien worden naar een nieuwe. Dat kan niet zonder aanpassingen. In de praktijk wordt daarvoor vaak nog te weinig ruimte geboden, waardoor het monument leeg blijft staan en verval toeneemt.

In het verleden werden monumenten gerestaureerd en dat was het: een woonhuis bleef een woonhuis, een kerk bleef een kerk, een school een school. In de huidige tijd is er vaak meer aan de hand: het monument heeft zijn oude functie verloren en moet aangepast worden aan een nieuw gebruik.

Dat vereist interventies waarbij het de kunst is dit zo te doen dat het monument zijn cultuurhistorische essentie niet verliest. Transformatie is veelal onvermijdelijk om het monument nieuw leven in te blazen en om het duurzaam in stand te houden. Er moet dus ruimte gegeven worden voor ingrepen.

De RCE spreekt in dit verband van de behoefte aan een nieuwe ethiek, die ziet op interventies in monumenten. Het veronderstelt inzicht in de essentie van het monument

(wat maakt het nu werkelijk bijzonder en betekenisvol) en van daaruit de transformatieruimte : wat is er mogelijk zonder die essentiële waarde te schaden?

In de dagelijkse praktijk dringt deze benadering nog onvoldoende door: plannen voor herbestemming worden vaak nog bekeken zoals plannen voor restauratie altijd bekeken zijn. Zwart wit gesteld: alles mag zolang er niets verdwijnt, niets wordt doorgebroken, niets wordt toegevoegd. Dat betekent dat eigenlijk niets mag. Menig herbestemmingsplan sneuvelt op die manier omdat het ruimtelijk en/of financieel onmogelijk wordt gemaakt. Voor professionele partijen die regelmatig initiatieven nemen geldt dan nog dat zij het langer volhouden maar de incidentele initiatiefnemer haakt al snel af. Overigens loopt er op dit moment een onderzoek naar klachten op het gebied van monumentenzorg en vergunningverlening. De uitkomsten daarvan worden binnenkort verwacht.

Natuurlijk zijn er altijd grenzen aan wat toelaatbaar is. Het ene monument verdraagt meer dan het andere, soms doet het kleinste detail er toe maar lang niet altijd. De essentie zit vaak op een ander niveau.

Als we bepaalde categorieën monumenten, zoals kloosters, kerken, industriële complexen willen behoeden voor leegstand en verval, zal er meer ruimte moeten worden geboden voor transformatie. Het is zaak om te kijken naar wat mogelijk is, waar de ruimte zit, en niet alleen naar wat allemaal niet kan.

De bij de LFBH aangesloten organisaties zetten zich graag in om, in samenspraak met de RCE goede praktijkvoorbeelden van verantwoorde transformaties te realiseren en informatie daarover te verspreiden. Ook de RCE en de provinciale steunpunten zouden deze projecten, en uiteraard ook andere goede voorbeelden uit de praktijk, actief onder de aandacht moeten brengen, om zo meer eenduidigheid te krijgen in wat er kan en niet kan.

7. Ga uit van de werkelijke instandhoudingsbehoefte

Het is een illusie dat er een restauratieachterstand is van 10%. Dat lijkt bij de woonhuizen wel ongeveer het geval, bij andere categorieën ligt het aanzienlijk hoger. Bovendien gaat instandhouding om meer dan restaureren alleen. De beschikbare middelen staan niet in verhouding tot de werkelijke behoefte.

Sinds jaar en dag wordt gesteld dat er structureel sprake is van 10% restauratieachterstand. Het is de onderlegger voor de omvang van het voor restauratie beschikbare rijksbudget, dat verdeeld wordt door de provincies. Het is interessant om de restauratieachterstand niet alleen per object te beschouwen, maar ook per m³. Dat kan een ander beeld werpen op de achterstand.

Door de implementatie van het instrument van de MonumentenMonitor in veel provincies ontstaat er een veel concreter, realistischer beeld van de werkelijke achterstand. Deze lijkt voor woonhuizen dicht bij de 10% te liggen maar voor andere categorieën (40% van het totaal) substantieel hoger, gemeten in aantallen. Veel van deze monumenten zijn nooit goed

in beeld gebracht. Het verdient aanbeveling om tot een compleet actueel inzicht te komen van de werkelijke achterstand en de ontwikkeling ook te volgen.

Bij de pogingen in de achterliggende decennia om grip te krijgen op de behoefte aan subsidie is steeds gefocust op restauratie. De werkelijkheid van nu is dat de instandhoudingopgave niet begint en ook niet eindigt bij het restaureren. Veelal is er een bestemmingsvraagstuk en een herbestemmingsopgave, waarvan de restauratie onderdeel uitmaakt.

Restaurerende instellingen kunnen helpen door met hun ervaringen de kosten zoveel mogelijk te beperken en beheersen. Ze moeten inzetten op een scherp kostenbewustzijn, ook bij incidentele initiatiefnemers. Onderlinge uitwisseling van kennis en ervaring, collectief inkopen en gerichte productontwikkeling kunnen daarbij zeker helpen.

In het stelsel van financiële ondersteuning moet de opgave om monumenten vitaal te houden integraal worden benaderd. Het is niet eenvoudig om hier met regelgeving op in te spelen. Voor ondersteuning van restauraties moet het budget in balans zijn met de behoefte. Subsidie voor en fiscale aftrek van onderhoud blijven noodzakelijk. Het stimuleren en ondersteunen van initiatieven voor herbestemming verdient voortzetting.

8. Benader verduurzaming ambitieus, realistisch en integraal

Op het gebied van verduurzaming van monumenten is nog veel winst te behalen. Er zijn echter grenzen aan wat monumenten kunnen verdragen. De winst kan dan ook aan de kant van energieopwekking worden behaald.

De verduurzaming van het monument maakt onderdeel van de integrale opgave. Ook monumenten moeten mee in onze ambitie van duurzaam (ver)bouwen en beheren. In de afgelopen jaren zijn veel innovatieve technieken ontwikkeld om historisch vastgoed te verduurzamen zonder de cultuurhistorische waarde geweld aan te doen.

Tegelijk zullen er altijd grenzen zijn aan wat in, aan en bij een monument – op rendabele wijze - gedaan kan worden om het energieverbruik te verminderen. Zo is er in binnensteden meestal geen plaats voor de aanleg van installaties voor het gebruik van aardwarmte.

Daarom is het goed om verduurzaming integraal te benaderen, niet alleen aan de verbruikskant maar ook aan de kant van energieopwekking. En dat laatste hoeft niet per se in en aan het monument zelf te gebeuren, dat kan ook buiten het pand en ook collectief. Denk aan zonneparken die voor een groep monumenten energie leveren en aan collectief inkopen van (wind)energie door de eigenaren van de ca. 200.000 gemeentelijke en rijksmonumenten. Ook biomassa-installaties kunnen uitkomst bieden. Dat kan de duurzame exploitatie enorm aanjagen. Zogenaamde ‘green-deals’ en gezamenlijke slagkracht kunnen veel betekenen bij de verduurzaming van monumenten.

Op het punt van verduurzaming van monumenten moet verdere innovatie gestimuleerd worden. Het zou goed zijn als de sector een gezamenlijke ambitie hiervoor formuleert, zo concreet en deze voor alle monumenten in heel Nederland als geheel, meetbaar mogelijk. Zo worden de effecten van verduurzamingsingrepen op objectniveau op het geheel, meetbaar.

De resultaten van zo'n innovatie moeten overal terechtkomen, ook bij particuliere eigenaren. De professionele monumentenbeheerders moeten en willen hierin een duidelijke voorhoederol spelen.

De overheid draagt op deze manier met stimuleringsprogramma's bij aan een duurzame monumentenzorg. Er is alle reden om hiermee de komende jaren verder te gaan, waarbij de nadruk moet liggen op innovatie en de verspreiding van de resultaten daarvan

9. Borg dat historisch vastgoed dat verkocht wordt in goede handen komt

Bij het afstoten van monumenten door overheden en woningcorporaties is vaak de hoogste opbrengst leidend. Dat is jammer en gevaarlijk, zeker bij kwetsbare objecten en complexen.

Met regelmaat komt historisch vastgoed op de markt doordat overheden en andere partijen gebouwen afstoten. De rijksoverheid doet dat omdat een groot deel van de gebouwenvoorraad de oorspronkelijke functie verliest en niet meer nodig is voor de huisvesting van overheidsdiensten. Het Rijksvastgoedbedrijf is met de verkoop belast. Menig gemeente doet hetzelfde, omdat vastgoedbeheer niet meer wordt gezien als een kerntaak van de gemeenten; ook voor gemeenten geldt dat zij zich niet zien als professionele organisatie voor monumentenbeheer, wat zich vaak uit in een slechte staat van onderhoud. Ook woningcorporaties verkopen monumenten, omdat de huur van dergelijke objecten en complexen boven de sociale huurgrens ligt en ze buiten de maatschappelijke opdracht van de corporatie vallen. Het ministerie van Binnenlandse Zaken verplicht de corporaties tot deze versmalde taakopvatting.

Rijk, gemeenten en ook corporaties gaan bij de verkoop uitsluitend of hoofdzakelijk voor de hoogste prijs, zo leert de ervaring. Vanuit erfgoedperspectief heeft dat grote gevaren in zich waar het gaat om bijzonder waardevolle en kwetsbare monumentale objecten en complexen.

In bepaalde gevallen zou het goed zijn om te borgen dat het in handen komt van een partij die weet hoe om te gaan met restauratie én beheer van dergelijke monumenten en die bereid is er een bestemming aan te geven die cultureel en/of sociaal gezien meerwaarde heeft. Deze waarborgen zocht het Rijk ook voor de monumenten die uiteindelijk zijn overgedragen aan de Nationale Monumentenorganisatie. Die denklijn en handelwijze zou breder getrokken moeten worden naar vervreemding van monumenten die ook zo'n grote waarde en kwetsbaarheid kennen.

Restaurerende instellingen kunnen hierin een rol spelen maar dan moeten ze wel een reële kans krijgen. Dat geldt ook bij monumenten die worden afgestoten door corporaties, dat zijn er naar schatting enkele duizenden. Met de voorwaarden die nu bij de verkoop gesteld worden maken professionele restaurerende instellingen geen kans. Zodra aantoonbare en jarenlange ervaring met restauratie en beheer van monumenten als eis wordt toegevoegd, zou dat aanmerkelijk toenemen. Dat geeft ook invulling aan het door het Rijk ingezette beleid t.a.v. kwaliteit en professionalisering (zoals daar door de Raad van Cultuur en de

stichting ERM invulling wordt gegeven). Het Rijk en gemeenten kunnen dit soort voorwaarden in het verkoopbeleid inbouwen.

10. Zet de professionalisering van de sector voort

Er is een aanzienlijke slag gemaakt in de professionalisering van de erfgoedsector, maar in de praktijk is dat nog lang niet overal doorgedrongen. De opdrachtgever is zich vaak onvoldoende bewust van de noodzaak om met professionele partijen te werken en weet die ook onvoldoende te herkennen.

De Rijksoverheid heeft in de afgelopen jaren het proces van professionalisering in de erfgoedsector sterk bevorderd, o.a. door het vergroten van het kwaliteitsbewustzijn en kwaliteitsnormering voor restauratie en onderhoud. De oprichting van de Stichting ERM (Erkende Restauratiekwaliteit Monumentenzorg) heeft hieraan sterk bijgedragen, o.a. door de uitwerking van uitvoeringsrichtlijnen (url's) voor uiteenlopende soorten werkzaamheden en de erkenning van een flink aantal uitvoerende bedrijven. Ook zijn er in het Noorden en Oosten van het land vergelijkbare initiatieven zoals de Gelderse Voet.

Er zijn vorderingen gemaakt maar er is ook nog veel te doen. Zeker voor partijen die zelf niet gecertificeerd zijn is het niet eenvoudig om te oordelen over de kwaliteit van de bedrijven die ze inhuren. Certificering van de aannemer en onderaannemers is daarbij een belangrijk middel maar niet zaligmakend.

Een groeiend, maar nog altijd relatief bescheiden aantal monumentenbeheerders (17 in 2017) heeft de zogenoemde POM-status toegekend gekregen (Professionele Organisatie voor Monumentenbehoud).

Met deze status wil de rijksoverheid goed eigenaar- en opdrachtgeverschap stimuleren. De POM-status biedt voordelen bij de aanvraag voor en benutting van instandhoudingssubsidies. Meerdere organisaties is het (nog) niet gelukt de status te verkrijgen. Een aantal heeft onderzoek gedaan naar mogelijkheden om samen te werken om daarmee de vereiste condities te bereiken die zij eigenstandig moeilijk kunnen realiseren.

Een gedachte daarbij is een gezamenlijk werkapparaat te creëren waarin alle noodzakelijke kennis en competenties voor handen zijn, met behoud van de eigen bestuurlijke verantwoordelijkheid.

Er is waardering voor maar ook kritiek op de regeling. Er wordt een gebrek aan transparantie gevoeld over de wijze waarop de toetsing en beoordeling plaatsvinden, de criteria worden als onvoldoende helder en eenduidig ervaren. Dit moet op zeer korte termijn verbeterd worden.

De sector moet voluit verder gaan met de zorg voor de kwaliteit van restauratie en onderhoud, waarbij certificering een belangrijk instrument is. Daarbij moet voorkomen worden dat de vrijwilligers uit het veld worden gedrukt: zonder de vele handen van vrijwilligers kan de monumentensector niet functioneren. Voor hen moeten hanteerbare

opleidingsprogramma's worden opgetuigd zodat ook zij kwalitatief verantwoorde bijdragen kunnen leveren. De institutionele beheerders kunnen daarin het voortouw nemen.

Het instrument van de POM wordt gewaardeerd maar de werkwijze en beoordeling wordt als onvoldoende transparant ervaren. Het zou goed zijn de werkwijze te evalueren en waar mogelijk te verbeteren. De LFBH wil daaraan graag bijdragen. De commissie die de aanvragen van de POM-status behandelt, heeft haar werkwijze inmiddels veranderd. Aanvragers worden in de gelegenheid gesteld om de mate waarin zij voldoen aan de criteria toe te lichten en aan te vullen. De commissie hoopt zo veel mogelijk monumenten beherende organisaties het POM-predicaat te verschaffen.

2017-11-17

Visiedocument-LFBH